

Жанат Алдиярова, Қайрат Затов, Құдайберді Бағашаров
(Алматы, Қазақстан)

МАЛАЙЗИЯДА ҚАЛЫПТАСҚАН ДІНИ ЖАҒДАЙҒА ШОЛУ

Аннотация. Мақалада бүгінгі күні қарқынды дамушы ел ретінде көзге түскен Малайзия еліндегі этноконфессионалдық жағдайға шолу жасалады. Көпұлтты әрі көпконфессиялы Малайзия ішкі тұрақтылық пен бейбітшілікті сақтауда өзіндік бай тәжірибеге ие. Атап айтқанда, Малайзия мемлекетінің өзіндік ерекшелігі, мұсылман-малайлар және “оранг асли” деп аталатын байырғы тұрғындардың тарихи тамыры, малайларға берілген “Бумипутра” мәртебесі, отарлық кездегі діни жағдай, Малайзиядағы дін мен мемлекет қатынасының ерекшелігі, мемлекеттік билік эволюциясындағы исламның атқаратын рөлі кеңінен қарастырылады. Зайырлы әрі полиэтносты, поликонфессионалды Қазақстан мемлекеті үшін Малайзияның этноконфессионалды жағдайына шолу жасаудың берері мол. Ол мемлекет пен дін институттарының қатынастарын жетілдіруге және осы қатынастарда құқықтық, демократиялық принциптердің орнығуына ықпал етеді.

Түйін сөздер: Малайзия, дін, мемлекет, ислам, малай, конфессия, оранг асли, Бумипутра.

Кіріспе

Малайзия – Оңтүстік Шығыс Азиядағы қарқынды дамып келе жатқан федеративті мемлекет. 1957 жылы қабылданған алғашқы конституциясына 1963 жылы өзгерістер енгізілген. Халқының этникалық құрамы күрделі, 54%-дан астамы Малайя полинезиялық семья тілдерінде сөйлейтін халықтар, 37%-ы қытайлар, 8,6%-ы үндістер. Мемлекеттік тілі – малай тілі, мемлекеттік діні – ислам. Елде Шафиғи мазхабын ұстанушылар саны – 55%. 2010 жылғы санақ бойынша, мұсылмандар Малайзия халқының 61,3% құрайды. Малайзия Конституциясының 160-бабына сәйкес барлық этникалық малайлар туу кезінде мұсылмандар деп танылады. Тұрғындардың көп бөлігін мұсылман-малайлар және “оранг асли” деп аталатын байырғы тұрғындар құрайды. Олар көбіне, Борнео аралындағы Сабак және Саравак штаттарын мекендеген. Конституция қабылдарда Малайлар мен Австронезиялық болып саналатын “оранг асли” тұрғындарға “Бумипутра” мәртебесі берілді. Бумипутра Малайзияның азаматтары болып табылатын басқа халықтармен салыстырғанда бірқатар жеңілдіктерге ие болды. Бұл жеңілдіктер конституцияға, алдында азаматтық берілуде бастартылған қытайлар мен үнділерге азаматтық берудің шарты ретінде енгізілді.

Әдістер

Мақала тақырыбы үшін тарихи-сараптау тәсілі өзінің тиімділігін танытады. Тарихи тұрғыда елдегі діни ахуалдың қалыптасуын, олардың даму кезеңдерін сипаттауға және олардың өзіндік ерекшеліктерін ашуға бұл тәсіл мүмкіндік береді. Индукция, дедукция тәсілдері де елдегі этноконфессиялық жағдайды саралай отырып, тұжырымдар жасауға оң ықпал етеді.

Малайзияда қалыптасқан конфессияаралық жағдай

Малай түбегі ежелден бірқатар діндердің ықпалында болған аймақ екенін айтуға болады. Атап айтқанда, бұл аймаққа Буддизм, Индуизм діндерінің ықпалы

болғаны белгілі. Дегенмен XII ғасырдан бастан мұсылман саудагерлері арқылы аймаққа ислам діні де жетті. Уақыт өте келе жергілікті халық ислам дініне берік мойынсұнды деуге болады. Алғаш ислам дінін қабылдаған Парамесвар патшасы есімін Искандр Шах деп өзгертті. Осы уақыттардан бастап аймақта ислам дінінің қарқыны күшейіп, елдің салт санасына мұсылмандық терең ықпал етті [Shanti Nair 2003, 77 б.]. Отарлық жылдарында аймаққа батыстық отарлаушылар арқылы христиан сенімін миссионерлер сыналап енгізбек болғанмен, жергілікті халықтың христиан сенімін аса іштарта қоймады. Керісінше христиан миссионерлерінен қауіптенген жұртшылық мұсылмандықтың қорғаушысына айналды. Ағылшын отарлауы кезінде әр штаттың басшысы болып табылатын сұлтандар ислам дініне бірден бір жауапты тұлға қызметін сақтап қалды. Оларға ислам дінін қорғау және өз штатындағы шариғи діни мәселелерге басшылық ету міндеті тапсырылды. Алғашқы мемлекет басшысы қызметін атқарған Т. Абдурахман өз естеліктерінде сұлтандардың отаршылдық заманында ұлттық және діни бірегейлікті сақтап қалуға ерен еңбек сіңіргенін жазады. Олар қабылдаған әрбір шешім халықтық тұрғыдан електен өтіп отырған [Roff 2009, 110 б.].

Бүгінгі күні Малайзия көпдінді әрі көпконфессиялы ел сипатында. Ислам – мемлекеттің діні болып табылды, ал Атазаң бойынша әр штаттың басшысы мұсылман болуы міндеттелді. Малайзияның жаңа әкімшілік астанасы Путраджаядан өзге штаттардың барлығында өзінің діни кеңесі жұмыс істейді. Бұл кеңестің міндеті жергілікті басшыға мұсылман діні бойынша кеңес беру. Бұл кеңестер штаттардың заңдарымен құрылған. Федералды конституция да штаттың заңды органы мұсылмандардың жеке, отбасылық мәселелері, уақып, зекет, пітір, байтул мал, мешіт, қылмыс жасағаны үшін мұсылманды жазалау, ислам заңдарын орындамау, мұсылман соттары, мұсылмандар арасында сенімді жаю, ислам құқы мәселелері бойынша заңдар қабылдауға мүмкіндік берген. Штат басшылығы құзырет берген мұсылман соттары федералды заңдарда қарастырылмаған қылмыстық істер бойынша тек мұсылмандарға ғана құзырет жүргізе алады. Конституцияда малай ұлтының діні ислам, тілі мен ұлттық дәстүрі малай екені нақты білдірілген. Дегенмен Малайзия өзін зайырлы ел ретінде жариялағандықтан, барлық дін өкілдеріне наным сенім еркіндігін берген. Конституция бойынша елдің ішкі тәртібін, тұрақтылығын сақтау, толеранттылық, келісім шартымен өзге дін өкілдеріне өз сенімін ұстануға еркіндік берілген. Елде кең тараған дін ислам әрі ол Малайзияның мемлекеттік діні. Одан басқа да буддизм, үндіс, христандар да елде өз сенімін ұстануда. Даосизм, конфуциандықты ұстанушылар да жоқ емес. Тіпті сикхизм мен анимизм сенімдері де кездеседі. Малайзияда конфессия мәселелерімен этностық мәселердің қатысы жоғары. Елде Біріккен Малай Ұлттық Ұйымы (БМҰҰ) мен оппозициялық Панмалайзиялық Исламдық Партия ислам саласында ықпалды саяси күшке ие. Екеуі де өзіне жақтастар тартуда исламға иек артады. Осы партиялар жұмыстарында малайлардан басқа ұлт өкілдері дін мәселесінде бейтарап ұстанымда болуға тырысады. 1957-1970-жылдар аралығында Малай қоғамында ұлт өкілдері арасында кикілжіндер орын алды. Тіпті аталған кикілжіндер едәуір ушыққанын айтуға болады. Оған экономикалық теңсіздік, әлеуметтік теңсіздік, малай тілінің қолданыс аясын кеңейту, дінді, сенімді сақтау мәселелері түрткі болды. Экономика саласында өзге ұлт өкілдері белсенділік танытқанмен, мемлекеттік

қызмет, саяси билік саласында малайлықтар өздерінің ықпалдылығын сақтап қалды. Ислам діні малайлардың этникалық бірегейлігін сақтауға қызмет етті [Mutalib 1990, 18 б.].

Жоғарыда сөз еткен экономикалық теңсіздік мәселесі бәрібір қоғам наразылығын тудырды. Бара бара ұлтаралық қақтығыстарға жол ашты. Себебі негізінен ауылдық жерлерде мекендеген малай ұлтының жағдайы оңала қоймады, кедейшіліктен көз ашпады. Ал түрлі кәсіпті дөңгелеткен өзге ұлттардың жағдайы әлдеқайда жақсы еді. Бұрын мемлекеттік қызметтерді малай ұлты бермей келсе, енді өзге ұлттар да мемлекеттік қызметке ұмтылыс білдірді. Бұндай жағдайлар келе келе ұлттар арасында келіспеушіліктер туындатты. Нәтижесінде елде төтенше жағдай жарияланып, мемлекеттің әлеуметтік экономикалық саясаты қайта қаралуы тиістігі мәселе ретінде көтерілді [Peletz 2005, 245 б.]. Осы жағдайлардың ізін ала 1971 жылы Жаңа Экономикалық Саясат қабылданды. Ол негізінен малай ұлтының экономикалық әл-ауқатын көтеруді мақсат етті. Осы кездегі оң өзгерістердің қатарында малайлардың білім алуға деген құқының кеңейгендігін айтуға болады. АҚШ, Еуропа, Австралия секілді озық елдерде білім алуға мүмкіндік туды. 1970 жылдары Таяу Шығыстағы мұсылман елдеріндегі өзгерістер Малайзия мұсылмандарына да айтарлықтай ықпал етті. Саяси ислам тақырыбы күн тәртібіне көтеріле бастады. Атап айтқанда, Мысырдағы “Мұсылман бауырлар” ұйымының белсенділігі, Ирандағы төңкерістің Малайзиядағы исламға, нақтырақ айтқанда, исламның қоғамдық саяси өмірге етене араласуына әсері болды. “Мұсылман бауырлар” аясында Малайзия Мұсылман Жастарының Қозғалысы (ММЖҚ) секілді ұйымдар пайда болды. Олар білім, қоғамдық жобаларды көбірек қолға алды. [Hirschman 1980, 87 б.] 1974 жылы Малай миссионерлік қоры, ал 1978 жылы Пәтуа бойынша Ұлттық мәжіліс құрылды. 1981 жылы билікке Махаддир Мұхаммедтің келуімен ислам дінінің құндылық ретіндегі мәні артып, қоғамдағы рөлі күшейе түсті. Мемлекеттік жүйедегі исламдық нышандар артып, қоғамдық салаға да ислам дендей түсті. Исламдық басқару, исламдық білім беру, исламдық банк ісі, ислам құқығы кеңейе түсіп, «исламдандыру саясаты» деген ұғымын қалыптастырды. Исламдану бағдарламасынегізінде Малай Исламды Түсіну институты секілді жаңа ұйымдар, бұрыннан келе жатқан діни институттардың (Пәтуа бойынша ұлттық мәжіліс, Халықаралық Ислам университеті және т.б.) жұмысына қарқын беру назарға алынды. Бұлардың бәрі мемлекеттің қолдауымен, қаржыландыруымен жүзеге асты. Елде ислам дінінің рөлін күшейту мұсылмандар арасында жат ағымдардың таралуының алдын алды. М. Мұхаммадтың келуімен экономика жанданып, мемлекет қарқынды дамыды. Діни саладағы функционерлердің позициясы Махатхирден кейін де күшейе түсті, ал діни дискурс мемлекеттің саяси өмірінде көбірек қолданыла бастады. Биліктің исламдандыру саясатын мұсылмандардан өзге елдегі топтар түрліше қабылдағаны шындық. Ислам дінін мемлекеттік саясатқа араластыру әрекетіне мұсылман емес өзге дін өкілдері өздерінің сенім еркіндігін шектеу тұрғысынан алаңдаушылық білдірді. Малайзияда исламды дамыту бағытында 2006 жылы «Өркениетті ислам» (ислам хадхари) тұжырымы қабылданды. Бұл исламды дамытуда Малайзияға ғана тән айтулы ерекшелік. Идея Махатхир Мохаммадтың ізбасары Ахмад Бадавиге тән. Анығында, бұл идея жылдар бойы Махатхир дәріптеп келе жатқан иде-

яларды біріктірді. Аталған тұжырым он негізге сүйенді: 1. Жаратушыға сену әрі бағыну; 2. Үкіметкен әділетті әрі тиісінше сенім арту; 3. Еркін қоғам; 4. Ғылым, білімді игеру; 5. Теңгерімді әрі ұдайы экономикалық даму; 6. Тұрғындардың өмір сапасын арттыру; 7. Азшылықтар мен әйелдердің құқын қорғау; 8. Жоғарғы моралдық құндылықтар мен мәдениет; 9. Қоршаған орта мен табиғат ресурстарын қорғау; 10. Мемлекеттің жоғарғы деңгейдегі қорғану қабілеті. Исламнан бөлек, ел тұрғындарының 19,8 пайызын – буддизм, 9,2 пайызын – христиан, 6,3 пайызын – индуизм және 1,3 пайызын конфуциандық, даосизм немесе өзге де дәстүрлі қытай сенімдері құрайды. Этникалық малай ұлтының саны шамамен тұрғындар 55 пайызына тең. Христиандықтың Католицизм бағыты басымдыққа ие (3 митрополия, 6 диоцез), оған қоса, англикан, баптист, квакерлер, лютерандар, әдістемешілдер, пресвитериандар, елуіншілдер секілді қауымдар да бар.

Қорытынды

Қорыта келгенде, Малайзияда наным-сенім еркіндігі Ата заңмен қорғалған. Көп ұлтты әрі көпконфессионалды мемлекет ретінде онда Ислам Ата заңда Федерацияның діні мәртебесіне ие, дегенмен бұл жағдай өзге дін өкілдерінің құқықтарын шектемейді. Малайзия мемлекеттің басқару жүйесі зайырлы ма, әлде исламдық па деген талас әлі де толық шешімін таппаған күйде. Елдегі азаматтар жалпы азаматтық заңдармен жүргенмен, мұсылмандар отбасы, мүліктік қатынастар секілді бірқатар мәселеде шарифат соттарының шешіміне жүгінеді. Бұл азаматтық соттар мен шарифат соттарының қатар жұмыс істеуі Малайзияда қалыптасқан дін қатынастарының бір ерекшелігін құрайды. Ата заңнан бөлек, әр штатты басқарушы сұлтан сол аймақтағы дінбасы болып табылады, штат заңдары да дін қатынастарын реттеуде айтарлықтай маңызға ие. Қазіргі уақытта әртүрлі этникалық топтар Малайзияда өздерінің ерекшеліктерін сақтай отырып, бір-бірімен тату-тәтті өмір сүруде. Малайзиядағы дін және мемлекет қарым-қатынасы моделінің қалыптасуында бұл маңызды рөл атқарады.

References

- Department of Statistics Malaysia. 2010. 'Population Distribution and Basic Demographic Characteristic Report 2010'. <http://www.statistics.gov.my>
- Hirschman, C. 1980. 'Demographic Trends in Peninsular Malaysia, 1947-75.' Population and Development Review. 125 p.
- Hussain Mutalib. 1990. 'Islam and Ethnicity in Malay Politics'. Singapore: Oxford University Press. 230 p.
- Peletz, M. 2005, 'Islam and the Cultural Politics of Legitimacy: Malaysia in the Aftermath of September 11' in Remaking Muslim Politics: Pluralism, Contestation, Democratization, ed. R.W. Hefner, Princeton University Press, Princeton. 240 p.
- Shanti Nair. 2003. 'Islam in Malaysian foreign policy'. London and New York. 301 p.
- William R. Roff. 2009. 'Studies on Islam and Society in Southeast Asia'. Singapore, 300 p.

Резюме

Алдиярова Ж., Затов Қ., Багашаров Қ. Обзор религиозной ситуации сложившейся в Малайзии

В статье рассматривается этноконфессиональная ситуация в Малайзии, которая сегодня выделяется как динамично развивающаяся страна. Многонациональная и многоконфессиональная Малайзия имеет богатый опыт поддержания внутренней стабильности и мира. В частности, рассматриваются особенности малайзийского государства, исторические корни малайских мусульман и так называемых «оранг-асли», статус «Бумипутры», присвоенный малайцам, религиозная ситуация в колониальный период, особенности религии и государства в Малайзии, роль ислама в эволюции государственной власти. Для светского, полиэтнического и поликонфессионального Казахстана вызывает интерес этноконфессиональная ситуация в Малайзии. Это способствует улучшению отношений между государством и религиозными учреждениями и установлению в таких отношениях правовых и демократических принципов.

Ключевые слова: Малайзия, религия, государство, Ислам, малай, конфессия, оранг-асли, Бумипутра.

Summary

Aldiyarova Zh.E., Zatov K.A., Bagasharov K.S. Overview of the Religious Situation in Malaysia

The article examines the ethno-confessional situation in Malaysia, which today stands out as a dynamically developing country. Multi-ethnic and multi-religious Malaysia has a wealth of experience in maintaining internal stability and peace. In particular, the features of the Malaysian state, the historical roots of the Malay Muslims and the so-called “orang Asli”, the status of “Bumiputra” assigned to the Malays, the religious situation in the colonial period, especially of religion and state in Malaysia, the role of Islam in the evolution of state power. For secular, multi-ethnic and multi-confessional Kazakhstan, the ethno-confessional situation in Malaysia is of interest. This contributes to the improvement of relations between the state and religious institutions and the establishment of legal and democratic principles in such relations.

Keywords: Malaysia, Religion, State, Islam, Malay, Faith, Orang Asli, Bumiputra.

